९विक्रये "न निष्क्रयविसर्गाभ्यां भर्त्तुर्भार्या विसृज्यते" मनुः ।

निष्क्रिय त्रि॰ निर्गता क्रिया यस्य प्रा॰ब॰ अत्वम् । क्रियादिव्यापारशून्ये "निष्कलं निष्क्रियं शान्तं निरवद्यं निरञ्जनम्" श्रुतिः "निष्क्रियस्य तदसम्भवात्" वा॰सू॰ "अथ द्रव्याश्रिता ग्रेया निर्गुणा निष्क्रिया गुणाः" भाषा॰ । [क्षाये (भोज) हेमच॰ ।

निष्क्वाथ पु॰ निःसृतः क्वाथः प्रा॰ त॰ अत्वम् । मांसादि-

निष्टक्वन् त्रि॰ निर्+तक्ष–क्वनिप् वेदे अत्वटुत्वे । नितरां तक्षणशीले स्त्रियां "वनो र च" पा॰ ङीप् रचयोरादेशः । निष्टक्वरी । "दार्वो निष्टक्वरीमिव" ऋ॰ ५ २२ ६

निष्टानक पु॰ नितान्तस्तानकः मध्यपदलोपी कर्म्मधा॰ प्रा॰त॰ वा॰अत्वटुत्वे । वाद्यशब्दे "निष्टानकश्च सुमहांस्तव सैन्यस्य चाभवत्" भा॰भी॰४८अ॰ ।

निष्टि स्त्री निष–समाधौ क्तिच् । अदितिसपत्न्यां १दितौ "निष्टिद्याः पुत्रमाच्छावयोतवः" ऋ॰१॰१॰१ १२"निष्टिं दितिं सपत्नीं गिरतीति निष्टिर्दितिः तस्याः पुत्रम्" भा॰ ।

निष्टुर् त्रि॰निष्+तु–क्विप् वेदे वा॰ षः रषरत्वम् अत्वटुत्वे । निस्तरते अत्यन्ताभिभावके "प्र व उग्राय निष्टुरे" ऋ॰ ८ ३२ २७ "निष्टुरे अत्यन्तं निस्तरते" भा॰ ।

निष्ठ पु॰ निर्गत स्थायते स्थै–क निस्+गतार्थे त्यप् वा । विसर्गलोपअत्वटुत्वे १चण्डवादो २म्लेच्छजातिभेदे हेमच॰ ३पुत्रादौ च । "वं मे निष्ठो अनमात्यो निचखान" यजु॰ ५ २१ "म्ले स्थे यद्यसङ्गातयोः नितरां स्थायति सङ्गातरूपेण यत्र वर्त्तते इति निष्ठः यद्वा निर्गत्य शरीरात् स्थायति विलीयो भवतीति निष्ठः पुत्रादिः । यद्वा निर्गतो वर्णाश्रमेभ्यो निष्ठः चण्डालादिः "निष्ठो गते" इति पा॰ वार्त्तिकेन निस उपसर्गाद्गतार्थे त्यप् इति पाणिकायाम्" वेददी॰ ।

निष्ठ त्रि॰ नि+स्था–क अत्वटुत्वे । नितरां स्थितिशीले "अथ वा हेतुमत्स्थिरविरक्तामतियोगिना" भाषा॰ ।

निष्ठा स्त्री नि+स्था–भावे अ अत्वटुत्वे । १निश्चयो २नाशे ३शास्त्रसीमायां ४निर्वहणे च अमरः । ५वाक्यजायां मेदि॰। (६मादौ अन्यायाम "द्वौकेऽस्मिन् द्विविधा निष्ठा उदा प्रोक्ता मयाऽनघ ! ज्ञानयोगेन सांख्यानां कर्मयोगेन योगिनाम्" गीता "तस्मिन्नस्य मोक्षोपदेशात्" भा॰ सू॰ "तस्मिन्नात्मनि चेतने निष्ठा यस्येति विग्रहः। "तेषां निष्ठा तु का कृष्ण ! सत्त्वमाहो रजस्तमः" गीता । ७अवधारणे च "ग्राम्यं निष्ठा च चक्षुश्च लक्ष्मीलं मनश्च च । न निष्ठामधिगच्छन्ति बुद्धिस्तामधिगच्छति" भा॰ आश्व॰ ६६५ श्लो॰ । व्याकरणपरिभाषिते क्तक्तवतुप्रत्यये "क्तक्तवतू निष्ठा" पा॰ "स्वरनिष्ठनिष्ठः" धातुपाठः । नितरां तिष्ठन्ति भूतान्यत्र आधारे वा॰ अ । प्रलये सर्वभूतस्थित्याधारे ९विष्णौ स्त्री "निष्ठा शान्तिः परायणः" विष्णुस॰ ।

निः(नि)ष्ठा त्रि॰ नि(निर्)+स्था–क्विप् अत्वटुत्वे वा विसर्गलोपः । नितरां यथा भूतस्थितौ "लातो निःष्ठामदधुर्नौषु धीरान्" ऋ॰१ ३१ १॰"निष्ठां पूर्वं यथास्थितिमकार्षुः तथा" भा॰ अस्य यथाद्यजादौ निःष्ठः निःष्ठा निःष्ठे इत्यादिरूपमिति भेदः । [तिमने व्यञ्जने अमरः।

निष्ठान न॰ नि+स्था–करणे ल्युट् अत्वटुत्वे । भक्षाद्युपसेचने

निष्ठानक पु॰ नागभेदे "निष्ठानको हेमगुहो नहुषः पिङ्गलस्तथा" भा॰आ॰ ३५अ॰ ।

निष्ठान्त त्रि॰ निष्ठा नाशोऽन्ते यस्य । नाशान्ते वस्तुनि । "निष्ठान्तं यस्य चापि तं शान्तं धर्मस्य केवलम्" भा॰ स्त्री॰ ११अ॰। २नितरांस्थितवति च "नामादिरत निष्ठान्तो मातृका बहवो यथा" अनु॰ १॰१अ॰ ।

निष्ठित त्रि॰ नि+स्था–क्त अत्वटुत्वे । १नितरांस्थिते वस्तुनि २निष्ठायुक्ते च "बुद्धियोगपरोत्तृष्णाद्वेषः सर्वाक्लेषु च निष्ठितः" भा॰आ॰ १२२अ॰ ।

निष्ठी(ष्ठे)व पु॰ नि+ष्ठिव–भावे घञ् वा दीर्घः । ष्ठीवने श्लेष्मादीनां मुखान्निरसने हेमच॰ ।

निष्ठी(ष्ठे)वन न॰ नि+ष्ठिव–भावे ल्युट् वा दीर्घः । श्लेष्मादीनां मुखेन निरसने "वान्तं निष्ठीवनं चैव कुर्वते चाप्यसन्निधौ" भा॰आ॰ ५६अ॰ "श्रुतेऽवलोके वान्ते च तथा निष्ठीवनादिषु । कुर्वीताचमनं सम्यक् गोपृष्ठस्यार्कदर्शनम्" मार्कण्डपु॰ २४अ॰ ।

निष्ठीवित न॰ निष्ठीवं करोति कर्त्ता निष्ठीव+क्विप्–भावे क्त । निष्ठीवनकरणे "वाचः पारुष्यं निष्ठीवितं श्रुतं चाशुभं वचितम्" द॰सं॰ ५२अ॰ ।

निष्ठुर न॰ नि+स्था–उरच् मद्गुरादि॰नि॰अत्वटुत्वे । १परुषवाक्ये २कठोरे त्रि॰ । "शुष्कार्द्रामेध्यवस्त्राणां वचनं निष्ठुरं विदुः । यदन्यद्वा वचो लोके स्त्रीषु चैशुनाभवम्"